

BİLGİ TOPLUMUNDA ÖĞRETMENLERİN BİLGİ LİDERLİĞİ ROLÜNDEKİ DEĞİŞMELER

Bilal Yıldırım*

Yaşanılan çağlar teknolojik, ekonomik, sosyal gelişme ve değişimlere göre adlandırılmaktadır. Her çağın özelliklerine uygun toplumsal yapı ve bu toplumsal yapıya uygun eğitim anlayışları ve sistemleri oluşturulmaktadır. Bilgi çağı olarak adlandırılan ve bilginin en değerli sermaye olduğu içinde yaşadığımız dönemlerin eğitimcilerinin de bu çağa uygun olarak donatılması ve geleceğe yön verebilecek, hiç olmazsa çağa ayak uydurabilecek nesilleri yetiştirebilecek yeterlik ve konumda olması gerekir.

Bir çağa adı verilen bilginin tanımını yapmak diğer sosyal alanlardaki kavramlar gibi oldukça geniş bir bakış açısını ve tanımlama yaklaşımını gerektirmektedir. Bilgiyi bilinen şey, zihinsel işlemlerle elde edilen ve uygulamaya konulabilen zihinsel imgeler olarak tanımlamak mümkün olabilir. Özne ile nesne arasında bağ kurma işine bilme, bu bilme eylemi ile elde edilenlere de bilgi denir (Sönmez,1994:6). Bir başka tanıma göre bilgi, herhangi bir şeyi, kişiyi, olayı, olguyu deneme, gözlem ve sezgi yoluyla anlama, öğrenme ve özümsemedir (Alakuş,1991:5). İnsanlar bilgi aracılığıyla hayatlarına yön verir ve anlamlandırır. Mevcut bilgilerle yeni bilgilere ulaşılabilir. Eldeki bilgilerle yeni aletler, araçlar, düşünme biçimleri, ilişki türleri ve yaşayış düzenleri oluştururlar ve çevrelere hükmetme gücü bulurlar. Bilgi en değerli sermayedir ve en büyük güçtür. Bilgi edinmenin yolu eğitimidir, araştırmadır.

Sanayi devrimi öncesinde insanlar elleri ile ve basit aletlerle kas ve hayvan gücünden yararlanarak, ya da su ve rüzgar gücüne dayalı basit düzeneklerle işlerini kolaylaştırma yolunu aramak, ihtiyaçlarını karşılayacak üretimi gerçekleştirmek durumundaydılar. Hemen her şey tabiat şartlarına ya da kas gücüne bağlı olarak işlemekte idi. Buna dayalı olarak insanların ilişkileri, yaşayış biçimleri daha zor ve yavaş işlemekteydi. İnsanlar işlerini yardımlaşarak ya da çok daha fazla ve uzun süreli çalışarak yapmak zorunda kalıyordu. Sosyal ilişkilerde işbirliği ve yardımlaşma zorunluluğu vardı. Bu

* Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı, Arş. Gör.

sebeple insanlar birbirlerini daha iyi tanır ve birlikte yaşamının birbirlerine bağlı olduğunun farkında olarak hareket ederlerdi.

Onsekizinci yüzyılda buharlı makinenin bulunması ve hızlı üretim artışı, büyük teknolojik ve sosyal değişimleri de beraberinde getirmiştir. Yirminci yüzyılda iş hayatında otomasyon, üretimde alan uzmanlığı ve bunlara bağlı olarak bireysellik anlayışı ortaya çıktı. Özellikle batılı ülkelerdeki hızlı sanayi gelişimi ve buna bağlı olarak kapitalizmin gelişmesi bireyselliği ve buna bağlı olarak bireyselliğe önem veren eğitim anlayışını doğurdu.

Bazı eğitim çevreleri öğrenci merkezli hümanistik eğitim anlayışını ön plana çıkarırken, bazı çevreler sanayi devriminin ve kapitalist düzenin gerektirdiği uzmanlık ihtiyacına göre konu alanlarının önemini öne çıkardılar. Kapitalizmin acımasızlığı karşısında direnme ve dayanma gücüne, entellektüel düşünme becerisine sahip bireylerin yetiştirilmesi gerekiyordu. Diğer taraftan toplumda çeşitlenen ve karmaşıklaşan ilişkilere uyum sağlayabilecek, yeni teknoloji ve gelişmelere ayak uydurabilecek, hatta başka toplumlara yön verecek, üstünlük kuracak insan tipi ön görülmeye başlanmıştı. Bu alanda öncü olan batılı ülkeler diğer ülkeler üzerinde hegemonya oluşturdular. Ne var ki bu eğitim anlayışı, toplumdaki sosyal bütünleşmede problemlere sebep olmaya başladı (Erkan, 1993:3-4). Zamanla ondokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda fırsat eşitliğinden ve demokratik anlayıştan sıkça söz edilmeye başlandı. Bu da herkesin insanca yaşamasını sağlayacak eğitim anlayışını gerekli kılmakta idi. Fırsat eşitliği, ilgilerin ve yeteneklerin geliştirilmesine imkan verecek eğitim anlayışına yol açmaktaydı. Sosyal devlet, refah devleti, bireysel özgürlük, aklın özgürlüğü gibi kavramların hakimiyeti görüldü. Daha sonra sınırsız özgürlüğün anarşi ve özgürsüzlük doğurduğu anlaşılınca sınırlı özgürlük ve bireysel sorumluluklardan söz edilmeye başlandı.

Eğitimde özgürleştirici ve buluşçu anlayış ağırlık kazanırken sosyal çözümler ve bunalımlara karşı sosyal bütünleşmeye yönelik sosyal bilimlerin eğitimiyle öze dönüşü sağlamaya yönelik eğitim anlayışı ağırlığını hissettirdi (Dura, 1990: 125-127). Özellikle yetmişli yıllardan itibaren teknolojideki hızlı gelişme, gelişmiş ülkelerin dünyaya bakışını ve üretim stratejilerini değiştirdi. Emek-yoğun çalışmayı gerektiren fabrikalardan bilgi-yoğun teknoloji ile üretime geçildi. Yatırımın ağırlığı fabrikalar değil araştırma-geliştirme faaliyetlerine kaydırıldı. Ürün satmaktan çok bilgi satışı dönemi başladı. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, çeşitlenmesi ve hızlanması sınırları ortadan kaldırmaya başladı. Uzay araştırmalar, uydu haberleşmeleri, kıtalar ötesi hatta gezegenler arası iletişim imkanlarını ortaya çıkardı. Bilgiyi elinde bulunduran bilgiye talip olanın patronu, hatta efendisi konumuna gelmeye başladı. Araştırma merkezleri ve kuruluşları laboratuvarlar fabrika ve

atölyelerden daha fazla değer kazanmaya başladı. Bu alandaki istihdam oranı artmaya ve bunun ürünü olan bilgi de en yüksek değere ulaştı.

Bilgi toplumunu, her alandaki değişiklik hızının katlanarak arttığı ve yayıldığı, bilginin emekten ve araçtan daha değerli olduğu bir toplum yapısı olarak tanımlayabiliriz (Avcı, 1994:71-77). Bilgi toplumunun özellikleri Avrupa Topluluğunun araştırma kuruluşunca şu şekilde belirlenmeye çalışılmıştır (Alakuş, 1991:11-12)

a. Teknolojik kriterler: Bilgisayarlar, cep telefonları gibi bilgi teknolojisi yaygın olarak hemen hayatın her alanında kullanılır.

b. Toplumsal Kriterler: Bilgi toplumunda insanlar bilgi ve teknoloji aracılığıyla hayat seviyelerini yükseltecek, sürekli bilgiye ulaşma, kullanma ve üretme imkan ve becerisi var olacaktır.

c. Ekonomik Kriterler: Bilgi toplumunda bilgi en çok gelir getiren ve alınıp satılan en önemli üründür.

d. Politik kriterler: Bilgi akışı ve yayılması sınırları kaldıracak, toplumsal özgürlükler ve eylemlere katılımı, genel fikir birliğinin oluşmasında önemli artılar görülecektir.

e. Kültürel Kriterler: Bilgi bir değer olarak kabul edildiğinden toplumlara yarar sağlayacağı için bilgiye verilen önem ve değer en üst seviyeye doğru tırmanacaktır.

Erkan'a göre bilgi toplumunun karakteristik özellikleri, maddi ürünler yerine bilişim teknolojileri sayesinde bilgi ve onu üretme önem kazanacaktır. Toplumlara sürükleyen, yönlendiren bilgi üretimi sonucu oluşturulan teknolojik ürünler ve buna bağlı karmaşık ilişkiler ortaya çıkacaktır. Endüstri toplumunda, meydana gelen olayların açıklanmasına karşılık bilgi toplumunda bilişim teknolojileri ve geleceği kestirebilme bağlamında sistematik ve uygulanabilir bilgi üretilecek ve odak noktası bu bilgi olacaktır. Üretilen bilgiler sınır tanımayarak evlere, iş yerlerine, hatta fiziksel bağlantı olmaksızın aracısız sistemlerle bireyin hayatının her alanına ve her mekanına kadar uzanan bilgi paylaşılacak ve kullanılacaktır (Erkan, 1993:61-63).

Bilgi alışverişinde kitaplara ve dergilere, bireyin tüm ihtiyaçlarına yönelik alışverişlerde para taşıma ve kullanma yerine kartlar ve sanal ortam sayesinde bulunduğunuz yerden alışveriş yapma imkanı doğmuştur. Bu işlem ve işlemler için birey mutlak olarak bir maddi bedel ödeyecektir. Ancak araçlar azalacak belki de hiç aracı kalmayacaktır. İnternet aracılığıyla erişilen ve kullanılan bilgi karşılığında bilgiyi üretene ve aracılık edene belli oranlarda paralar ödenmektedir. Telif hakları kitap yazmaktan çok bilgi üretip sanal ortamda yayana, bilgisayar işletimini hızlandıran ve işyerlerini kırtasiye sıkıntısından kurtaran yazılım programlarına verilecek ve bunun

karşılığında ağır bedeller ödenecektir. Ünlü Microsoft firması bilgisayar yazılım programları sayesinde dünyanın bir numarası olmuştur ve sahibini en zengin insan yapmıştır. Microsoft firmasının sahibi Bill Gates'i bir numara yapan üretilip sattığı bir sanayi ürünü değil üretilip sattığı bilgidir. Amerika'daki bir bilgisayar programları hazırlayan bir firma Türkiye'nin en ücra köşesindeki bir Türk vatandaşının çok uğraşlarla kazandığı parayı masallardakine benzer şekilde adeta havada uçurarak kendi kahasına çekebilmektedir. Bill Gates'e bu geliri sağlayan ve onu erişilmez kılan gelir ve prestijin tek kaynağı araştırmalara dayalı bilgi üretimi ve işlevsel kullanımı sonucu tüm dünyaya yayılmasıdır.

Diğer taraftan bilgi toplumunda globalleşen bir dünya öngörülmektedir. Bölgesel birlikler, kültürel birlikler, inanca dayalı birlikler, çıkara dayalı birliklerin oluşması hızlanacaktır. Bu birlikler mutlak surette coğrafî yakınlıkları gerektirmeyebilir. Ancak bunun karşısında herkesin kendisini daha iyi ifade edebilme ve tanıtılabilme imkanı bulması ile daha küçük grupların belirginleşmesi de görülecektir. Global dünyada ve global bölgelerde küçük gruplar ve topluluklar kendi kimlikleriyle varolan çabalarını sürdürürken global düşüncede uyumlu yaşamaya çalışacaktır.

Bilgi toplumu mesleklerde ve ürünlerde yüksek kalite ve yüksek standart anlayışını getirmektedir. Aksi durumda ürünlerin rekabet etmesi ve değer kazanması mümkün olmamaktadır. Kısa süre önce gözde olan bir meslek ve ürün kısa süre sonra değersiz ve kullanışsız hale gelebilmektedir. Burada en önemli nokta değişim ve yeniliğe uyum sağlayabilmektir. Bir ürünün yeni teknolojilere uyarlanabilir olması onun değerini artırırken bilgiyi üretenler alanları kendilerine bağımlı olarak tutabilmek için küçük de bir değişiklik yaparak müşterilere ağır bedeller ödetmektedirler.

Dünya öylesine hızlı bir şekilde değişmekte ve ilerlemektedir ki; tüm dünyada geçerli olabilecek tek bir kimlik şifresi tüm insanların dünyanın her yerinde işlerini rahat görebilmeleri sağlanabilir. Bunun yanında insanların hürriyetlerini ve mahremiyetlerini ortadan kaldıracak olan ve onları bir nevi fişleyecek bu muhtemel gelişmeye direnen ülkeler ve bireyler olacaktır. Burada bir etik sorun da yaşanabilir. Bankacılık sektöründeki gelişmeler telefonları bankaya dönüştürürken ev ve işyerlerini hatta her ortamı bankaya dönüştürebilmektedir. Hem de tüm işlemler aracısız ve çok daha hızlı olarak yürütülebilmektedir. Ancak yine de insan unsurunun göz ardı edilmemesi gerekir. Çünkü o teknolojiyi üreten insanın onu bozma, farklı amaçlarda kullanabilme gücü de vardır. Diğer yandan insanın sosyal bir varlık olduğu unutulursa, insanın makineleşmesi ya da yabancılaşması durumu ortaya çıkarabilir ki bunu da hiç kimsenin istemesi beklenemez.

Toplumlarda ve örgütlerde mesai yetersizliğinin ortadan kalkacak gibi görünmektedir. Bilginin kullanımı ve kişilere, kuruluşlara ait bilginin saklanması, ülkenin hatta dünyanın her yerinden ona erişebilme ve kullanabilme imkanının ortaya çıkması bilgi çağıının belirgin özelliklerinden biri olarak görülmektedir. Küçük CD'lere milyarlarca karakterlik bilgilerin saklanabilmesi ve her ortama taşınabilmesi kütüphaneciliği ve ondan yararlanmayı inanılmayacak ölçüde kolaylaştırmaktadır. Know-How olarak uluslararası literatüre giren ve bir işin, üretimin nasıl yapılacağıının şifresi olan özel bilgi kompleksi olmadan işyerleri, fabrikalar ve araçlar kullanılamamaktadır. Bu bilgiyi satın almak ürünü üretmek kurulan fabrika ve donanım için harcanan paradan daha pahalıya mal olmaktadır. (Kurtuluş,1996:44-48).

Hayatın her alanında ve safhasında inanılması güç bir hızla gelişen teknoloji ve bilgiyi kullanmak zorunda olan toplumlar nasıl bir strateji izlemek durumundadır? Gelişime ayak uyduracak bireyler ve toplumlar nasıl yetiştirilecek? Bunun için nasıl bir eğitim ortamı oluşturulacak ve uygulanacak, uygulanacak eğitim sisteminde öğretmenin rolü ve yeri ne olacaktır?

Bilgi toplumu öncesinde eğitimin hedeflerine ulaşmanın yolu belirli eğitim kurumlarında verilen eğitim olarak görülüyordu. Aile, okul ve işyeri gibi kurumlarda verilen eğitimle hedeflere ulaşılacağına inanılmaktaydı. Bilgi çağıının gerekleri bu anlayışı kökünden değiştireceğe benzemektedir. Birincisi eğitim sistemlerinden beklenen talep değişmekte ve çeşitlenmektedir. İkincisi, eğitimle birlikte diğer faaliyetlerin de ele alınması imkanı ortaya çıkmaktadır (Avcı,1994: 71-77). Belki de en önemli nokta sunulan ya da erişilen bilgilerin seçilebilmesindeki ve uygulamaya aktarılmasındaki yeterliliğin kazanılmasıdır. Bunun başarılmasındaki yetersizlik kargaşaya, strese ve başarısızlık duygusuna yol açacaktır.

Çok hızlı, yoğun ve karmaşık bilgi üretimi ve yayılması karşısında onu almak, seçmek, kullanmak ve dönüştürebilmek, bilimsel bakış açısını ve becerisini, eleştirel düşünebilmeyi gerektirir. Diğer taraftan mevcut bilgilerin hepsinin kurumlarında verilebilmesi hem süre hem de diğer etkenler (para,malzeme, mekan...vs.) bakımından imkansız görünmektedir.

Bu durum karşısında eğitimin şekli ve süresi de yeni baştan düzenlenmelidir. Okullarda öğrencilere öğrenmeyi öğrenme ile öğrendiğini uygulayabilme ve seçebilme becerisinin, diğer bir ifadeyle bilimsel ve eleştirel düşünme becerisinin kazandırılması gerekmektedir. Diğer taraftan üretken, yenilikleri takip edebilecek ve yenilikleri kendisi oluşturabilecek bireylerin yetiştirilmesi bilgi toplumuna en azından adapte olabilmek için zorunlu olacaktır. Eğitim-öğretimde gelişen çağdaş teknolojilerin kullanılması bilgi toplumu için kaçınılmaz bir olgudur. Sadece okullarda değil, artık her eve girebilen hatta fiziksel bağlantıya bile gerek kalmadan ulaşılabilen inter-net

(bilgi otoyolu) bireye, okulda öğrendiğinden çok daha fazlasını evde, işyerinde, daha farklı ortamlarda öğrenme şansı vermektedir. Bu gelişme Illich'in (1970) "Okulsuz Toplum" tezini biraz değişik açılardan ve farklı sebeplerden de olsa destekler niteliktedir. Illich'e göre bireyler okulda öğrendiğinden çoğunu okul dışında öğrenmektedir. Kullandığı bilgilerin çoğunu okul dışında, iş hayatında, arkadaş gruplarında, ailede öğrenmektedir. Öyleyse okula bu kadar önem vermenin çok fazla bir anlamı olamaz. Bu görüşü bilgiye erişme açısından ele alınırsa, bilgi toplumu Illich'i büyük ölçüde haklı çıkarmaktadır. Hatta onu alternatif bulamadığı için eleştirenlere uygun bir cevap da olacaktır.

Teknoloji üretimini, ondan da ötesi o teknolojiyi üretecek bilgiyi üretemeyen, en azından katkıda bulunamayan toplumlar, yakın gelecekte ortaya konan yenilikleri takip ve transfer etmek için bile zaman ve para da bulamayacaklardır (Avcı, 1994: 71-77). Okullar yeni teknolojik gelişmelere uygun biçimde donatılmakta ve öğrenim süreleri uzamaktadır. Okullarda verilecek eğitim hizmeti gerçek hayatta karşılaşılabilecek problemlerin çözümü için gerekli olan temel becerileri kazandıracak ve yeni bilgi ve teknolojiye ulaşmayı ve ondan yararlanmayı öğretme şekline dönüşmektedir. Bugün gözde olan bir bilgisayar ya da bir başka ürün, kısa süre sonra işlevsiz kalacak, yeniliklerle geçersiz olabilecektir. Bu durumda bireye yeniliklerin nasıl takip edileceği ve onu nasıl verimli olarak kullanabileceğinin yolları öğretilmelidir. Daha da ileri gidilerek o yeniliklere katkıda bulunabilecek araştırmacılık ruhunun kazandırılması gerekmektedir. Baltacıoğlu'nun da belirttiği gibi okulda öğretmen başlatıcı, öğrencilerin temel kuralları kavramalarına ortam hazırlayıcı, rehber ve koordinatör rolünde olacaktır. Çünkü toplum hayatında bireyin karşılaşacağı her şeyin okulda öğretilmesi mümkün değildir (Baltacıoğlu, 1942: 39,40).

Öğrencinin okulda öğrendiklerinin kalıcılığı, kullanılma olasılığı ve bilginin kişiselleşmesi, öğrenci için onun anlamlı oluşuyla yakından ilişkilidir. Bu sebeple öğrenci bilgiye erişmek için harekete geçmeli, emek harcamalı, soru sormalı, cevap aramalı ve bir dizi etkileşim sürecinden geçmeli ve üretim yapmalıdır. Öğrencinin bunları yapabilmesi için düşünmesi, düşünmeyi öğrenmesi gerekir. Bu durumda öğretmenin rolü öğrenciyi düşünme sürecine katmak ve burada rehberlik etmek olacaktır (Tezbaşaran, 1997: 54,55).

Öğrencilere düşünmeyi öğretmek bilgi toplumunun ön şartı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu düşünme süreci yenilikçi, eleştirici ve bilimsel düşünme biçimini içermektedir. Düşünmeden alınan ya da öğrenilenlerin üzerine bir şey eklenemez ise o bilgi ve beceri yeni bilgiler karşısında kısa sürede geçerliliğini kaybeder. Düşünme yüksek düzeyde bilişsel, duyuşsal ve

psiko-motor alanlarda birlikte gerçekleşmedikçe uygulanabilme şansı düşük olan bir ürün olacaktır. Bilgi toplumunun okulu daha çok ve sürekli öğrenme ihtiyacı duyan okuldur. Bu da öğrenme kültürünün sınıfta, okulda oluşturulmasıyla mümkündür. Bilgi toplumu okulundaki öğrenme , örgütsel öğrenmedir. Çünkü okulun asıl görevi eğitimidir (Çelik, 1997: 80,81).

Okullarda temel yaklaşım öğrenmeyi öğrenmek olacaktır. Öğrenmeyi öğrenmek ancak düşünmeyi öğrenmekle gerçekleştirilebilir. Düşünme gözlem, tecrübe, sezgi, akıl yürütme ve diğer kanallarla elde edilen bilgileri kavramlaştırma, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirmenin disiplini edilme sürecidir. Her öğretim düzeyinde dersler, içerikler ve sunuş yöntemleri öğrencilere eleştirel düşünmeyi öğretecek şekilde düzenlenmelidir. Birey karşılaştığı olay, nesne, kişi ve olguların bütünü görebilme, kesinliği, mutlaklığı bir kenara atarak, farklı bakış açılarıyla bakabilme, öncelik ve alternatifleri hesaba katabilme yeteneğine kavuşturulmalıdır. Bunun sağlanması sistem düşüncesiyle mümkün olabilir (Özden, 1997: 77,78). Düşünmenin öğretilmesinde işbirlikli öğrenme, düşünülenleri paylaşma ve birleştirmede çok önemlidir. Japon mucizesinin altında yatan sihrin kolektif düşünme, çalışma arzusu ve becerisi olduğu ifade edilmektedir. Diğer taraftan Amerikan üniversitelerinin çıkmazının da bireysel buluşçuluk olduğu belirtilmektedir (Berman,1991: 14).

Okullarda düşünmeyi öğretmenin bir çok yolu vardır. Hemen aynı müfredat çerçevesinde yöntemlerin daha etkin ve öğrenci merkezli kullanılmasıyla düşünme öğretimi gerçekleştirilebilir. Berman tarafından geliştirilen eleştirel düşünmeyi öğrenme yöntemi bizim okullarımızda da uygulanabilecek bir yöntemdir. Bu yöntemde temel özellik problemlere katılımdır. Yöntem, geleceğe yönelik hedefler ve vizyon oluşturmayı ve bunun gerçekleştirilebileceğine inanmayı içerir. Berman'a göre eleştirel düşünmeyi öğretmenin dokuz aşaması vardır (Berman, 1991: 14-16):

1. Öğrencilere güvenli bir ortamın oluşturulması: Sınıf ve okul ortamında öğrenci söylediğinin, düşündüğünün, yaptıklarının alaya alınmayacağını anlamalı ve rahat olmalıdır. Özgür düşünme ortamı farklı ve yeni düşüncelerin doğmasını yol açar Bu ortamda öğrenciler hata yapmamak ve kendisini korumak için ya da başkasının açığını aramak için harcayacağı enerji ve zamanını düşünmeye, anlamaya , yeni şeyler görmeye ve bulmaya harcayacaktır.

2.Öğrencilerin düşüncelerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi: Öğrencilerin düşüncelerinin, ürünlerinin dikkate alınması, işe yaraması, onların daha fazla düşünmesine yol açacaktır. Bunun için sınıf içerisinde bir konuyu serbestçe tartışılabilir ve sonuçları uygulamaya konulabilir. Bir okul ele alındığında okulun önemli sorunları hakkında düşünümlü önerilen olumlu

çözümler uygulamaya konulabilir. Öğrencilerin yazıları, resimleri, ürünleri sergilenebilir, yayınlanabilir ve ödüllendirilebilir. Sınıfça kaynaşma ve paylaşma için serbest bir zaman ayırmak onların düşüncelerini geliştirebilir.

3. Katılımcılığın ve işbirliğinin sağlanması: Kültürümüzde var olan, fakat bozulmasından endişeyle söz edilen işbirliği anlayışı geliştirilebilir. En etkili öğrenme organizasyonel öğrenmedir. Öğretmen de dahil tüm sınıf birlikte araştırır, öğrenir, yardımlaşır, ürünleri ve bilgileri paylaşırlarsa, öğrencilerin öğrenme ve araştırma için daha fazla çaba harcamaları beklenir. Öğrendikleri de daha kalıcı olabilir. Çünkü öğrenci bizzat işin içinde ve sürekli yardımlaşacağı birilerinin varlığından emindir ve kendisi de buna hazırdır.

4. Cevaplardan çok soru sormanın öğretilmesi: Öğrencilere soru sorma fırsatı verilerek, soru sorma alışkanlık ve becerisi kazandırılabilir. Soru sormak için düşünmek gerekeceğinden bu yolla onlar düşünmeyi de öğreneceklerdir. Soru sormak aynı zamanda yeni yükümlülükler de getirir. Sorulan sorunun cevabını bulan ya da sorusuna ilgi duyulduğunu gören öğrenci yeniden soru sormak ve bu yolla düşünmek ve araştırmak durumunda kalacaktır. Soru sorma alışkanlık ve becerisi, kabulcülük ve hazırcılığı, sorulamayı, doğru ve yanlış olanı aramayı gerektirir.

5. Bireylerin, olayların birbirlerine bağımlılığının ve aradaki ilişkilerin kavratılması: Bir şeye sebep olan şey diğer bir şeyin sonucu olabilir. Sonuç üzerine odaklanmaktan çok tekrar o sonucun sebebi olabilecek sonuçlara dikkat çekmek gerekir. Yani sürekli sebep-sonuç akışına odaklanarak, bu akışını ve ilişkinin uygulamalarla, sorularla kavratılmalı ve öğrenciye uygulama fırsatı verilmelidir. Kısaca öğrenci ilişkiler döngüsünü kavramalıdır. Bu da ancak araştırma ve düşünmeyle, akıl yürütmeyle gerçekleşebilir. Bireylerin her birinin yaptığı diğer insanlar için zorunlu olduğunun ve onun da bir diğerine bağımlı olduğu bilincinin vurgulanması ve örneklerle kavratılması gerekir.

6. Çok yönlü bakış açısının kazandırılması: Öğrencilerin konuşmak kadar dinlenmeyi, ret ya da kabul kadar karşılaştırma ve eleştirmeyi kavramaları için farklı görüşler sınıf ortamına getirilmelidir. Ancak öğretmen burada tarafsız ve denge unsuru olarak gelişmeleri koordine etmelidir. Bu görüşlerin her birinin iyi ve kesik yönlerini sınıfça bulunmaya çalışılmalıdır. Öğrencilerin, başkalarının düşüncelerini çürütme ya da desteklemekten öte farklılıkları, üstünlükleri, eksiklikleri görebilmeyi öğrenmeleri için ortam hazırlanmalıdır.

7. Duyarlılık oluşturulması: Öğrencilere düşünmenin yanında hissetme, sevme, yaklaşma duygusu da kazandırılmalıdır. Olaylara, kişilere, fikirlere hoşgörü ile yaklaşabilme, çevreyi koruma, okulu, araç-gereçleri

koruma, milletini, bayrağını, insanı, vatanını sevme ve bunlarla gurur duyma duygusu sınıf içerisinde yaşatılarak ve yaşanarak verilebilir.

8. Vizyon ve standartların oluşturulması: Yapılanın, söylenenin ve düşünülenin ne olduğunu ölçecek ölçütler oluşturulmalıdır. Bir düşünce, ürün ya da uygulamanın gelecekte ne gibi sonuçlar doğurabileceğinin dayanaklarla tahminin yapılması gerekir. Ne yapılırsa ne sonuç alınabilir, gelecekte ne yapılması gerekebilir gibi sorular üzerinde düşünülüp tartışılarak öğrencilerin düşünmeyi öğrenmeleri sağlanabilir. Vizyon geleceğin zihinsel resmi olarak tanımlanmaktadır. Bu geleceği şekillendirecek kriterlerin öğrencilerle birlikte oluşturulması, en azından serbest bir ortamda tartışılması, bunun için yüksek standartların oluşturulması öğrencileri bunu aşmaya zorlayabilir ve bunun için de düşünme eylemine yöneltebilir.

9. Öğrencilerin düşüncelerinin uygulamaya konulmasında onlara fırsat verilmesi: Düşünce, harekette somutlaşmaya kadar soyuttur ve insan hayatına pek bir şey kazandıramaz. Düşündüklerini uygulama fırsatı bulan öğrenciler, onun sonuçlarını ve etkilerini doğrudan görebilirler. Bu da yeniden ve alternatifli düşünme ve uygulamaya götürebilir. Öğrenciler sınıfta sunu yapmalı, doğrudan eyleme katılmalı ve sonuçlarını kendisi görebilmelidir. Etkileme ve katkıda bulunma, badece düşünme kalitesini geliştirmekle kalmaz, aynı zamanda öğrencilerin kendilerine güvenlerini ve saygı duymalarını da sağlar.

Bu aşamaların gerçekleşebilmesi için çağdaş bir eğitim anlayışı gerekir. Çağdaş eğitim erdem, akıl, inanç ve değerlerin birbirinin tamamlayıcısı durumuna gelebilmesi, kişinin kendi ihtiyacı ve toplumun ihtiyaç ve beklentilerinin gerektireceği, bireyin kendisinin kendisine farkına varılan bilgi, beceri, tutum ve davranışların, kişinin öğrenme profiline uygun biçimde öğrenebilmesi için ortamın hazırlanması ve sürdürülmesine yardım edilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Çağdaş eğitimde program içeriklerinin düşünmeyi destekleyici ve ortam hazırlayıcı nitelikte, kesinlikten ve ezbercilikten uzak, yükleme yerine buldurmaya yönelik olarak hazırlanması gerekir. Özellikle öğretmenler düşünebilen, düşüncelere saygı ve tahammül gösterebilen, bilimsel bakış açısına sahip olmak zorundadır. Bilgi toplumunun eğitim sisteminde yer alacak öğretmen başlatıcı, rehber, gereğinde yönlendirebilen, ancak müdahaleci değildir. Öğretmen, dikkatleri yönlendirecek bir anlayış gerektiren, sürekli araştıran ve öğrenme erdem ve yeterliliğine sahip olmalıdır. Vizyon sahibi, vizyonunu yaygınlaştırabilen, bunun misyonunu yerine getirebilecek yeterli ve anlayışta olan öğretmenler ancak düşünen, üreten ve sorgulayıp ayıklayabilen bireylerin yetişmesinde etkili biçimde rol alabilirler. Bel ki de en önemlisi geniş perspektifli bir bakış açısı yakalayabilmektir. Bu aynı zamanda empatik düşünmeyi de içerir. Tek doğrudan, hep yanlıştan,

düşünmeden boyun eğmekten, karamsarlıktan, başaramama duygusundan kurtulmanın yolu düşünmek, eleştirel düşünmek, bilimsel düşünmek ve onları korkusuzca uygulamaya koyabilmektir.

Değişimin öncüsü olarak eğitimi görme düşüncesine karşılık eğitimdeki dönüşüm ve değişme her nedense çoğu zaman diğer alanlardaki değişimin gerisinde kalmaktadır. Örneğin işletmecilikteki yenilikler, teknolojilerdeki hızlı değişimler ve bunların yansımaları olan iletişim araçları aracılığıyla toplumların değişmesi eğitim kurumlarının geride bırakmaktadır. Sürekli değişim ve her şeyin yeni baştan ihdası ile bireyler ve dolayısıyla toplumlar bir değişim kaosu yaşamaktadır. Bir yeniliği hazmetmeye çalışırken bir diğerinin acımasız baskısını ensesinde hissedin toplumlar buna ayak uyduracak bireyleri yetiştirmek için önceliği eğitime ve orada da öğretmenlere vermektedirler (Avşar, 1999:61-64).

Bilgi toplumu öğretmenin davranışlarını şu şekilde sıralanabilir:

1. Niçin ve nasıl sorusu üzerinde yoğunlaşma,
2. Üst düzeyde biliş (düşünmenin vurgulanması),
3. Sevencilik, benimseyicilik ve düşünme için ortam oluşturmada hakimiyet,
4. Öğrencilere fırsat verme ve onlar yüreklendirme,
5. Geniş açılı bakış açısını ve çok yönlü düşünmeyi destekleme,
6. Özel verilerden ilkelere götürücü tüme varım tekniğinin kullanılması,
7. Öğrenmede farklı yaklaşım ve stratejilerin işe koşulması,
8. tüm öğrencilerin kendi bilişsel işlevlerini geliştirebileceği konusunda beklentilerin oluşturulması,
9. Yorumlama yeteneğini geliştirici uygulamalara öncelik ve ağırlık verme (Avşar, 1999: 107, 108).

İyimser insan bardağın yarısının dolu olduğunu görürken kötümser insan sadece boş kısmı görme eğilimindedir. Oysa objektif ve yapıcı, geniş perspektifli insan yarısı dolu ama yarısı da boştur der. İyimserliğin gereği olarak önce olumlulukları öne çıkarır, Ancak olumsuzlukları da onların giderilmesi ve bir daha önlem alınması için mutlaka yapıcı bir dille ortaya koyar. Bilgi toplumunun insanı öğreten değil, öğrenmeye ortam hazırlayan, sürekli öğrenerek rehberlik eden, çözüm arayanlara yol açan bir bilim adamı, olumsuzlukları ve farklılıkları hoş karşılayıp birlikte tartışan bir arkadaş ve düşünen ve düşündüklerini paylaşan, düşündüren kimlikleri birlikte taşıyan yepyeni bir kimliktir.

KAYNAKLAR

- Alakuş, Meral, **Bilgi Toplumu**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1991.
- Avcı, Nabi, **Enformasyon Toplumu ve Eğitim**, Eğitim ve Verimlilik Sempozyumu Bildirileri, Sivas, 1994.
- Avşar, İmdat, **Postmodern Toplumsal Yapıda Eğitim**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1999.
- Baltacıoğlu, İsmayıl, **İçtimai Mektep**, Maarif Vekilliği, Maarif Matbaası, Ankara, 1942.
- Berman, Shelley, **Thinging in Context (In Devlopping Minds, Edit by Arthur Costa)**, Revised Edition, Volume, I Virginia, ASCD, 1991.
- Çelik, Vehbi, **Okul Kültürü ve Yönetimi**, Pegem Yayını, Ankara, 1997.
- Dura, Cihan, **Bilgi Toplumu**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1990.
- Erkan, Hüsnü, **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1997.
- Illich, Ivan, **Okulsuz Toplum**, Şule yayınları, İstanbul, 1998.
- Özden, Yüksel, **Öğrenme ve Öğretme**, Pegem Yayını, Ankara, 1997.
- Özer, Zühal, **Etkin Öğrenme**, Bilim ve Teknik, TÜBİTAK Yayını, Ankara, 1997, S.355, s.52-57.
- Sönmez, Veysel, **Eğitim Felsefesi**, Pegem Yayını, Ankara, 1994.
- Tezbaşaran, A. Ata, **Öğretim ve Öğrenmede Bilgisayara Dayalı Bilgi Teknolojileri**, Bilim ve Teknik, TÜBİTAK Yayını, Ankara, 1997, S.355, s.54,55
- Titiz, Tınaz, **Çağdaş Eğitim Ya da Eğitlim**, Bilim ve Teknik, TÜBİTAK Yayını, Ankara, 1997, S.355, s.56.

